

УДК 330.341.2

Галина Спьяк (Україна)
Микола Фастовець (Україна)

JEL classification: M13, G21, O19

Галина СПЯК

кандидат економічних наук, доцент,
кафедра підприємництва і торгівлі,
Тернопільський національний економічний
університет, Україна

E-mail: halynaspyak@gmail.com

ORCID ID:

<http://orcid.org/0000-0003-0758-0821>

Researcher ID:

<http://www.researcherid.com/rid/I-4724-2017>

Микола ФАСТОВЕЦЬ

кандидат економічних наук, викладач,
Галицький коледж імені В'ячеслава
Чорновола, Україна

E-mail: Fastokez@yandex.ru

© Галина Спьяк, Микола Фастовець, 2019

Отримано: 24.11.2019 р.

Прорецензовано: 07.12.2019 р.

Рекомендовано до друку: 23.12.2019 р.

Опубліковано: 27.12.2019 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНА СКЛАДОВА

Анотація

Вступ. Розвиток підприємництва набуває особливої ваги в умовах кризових явищ вітчизняної економіки, невизначеності державної економічної політики та посилення впливу зовнішніх викликів і загроз. З огляду на сучасний стан ринку та наявні ризики фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні зростає значимість дослідження інституційної складової його функціонування. За цих умов високої актуальності набувають питання реалізації системного підходу до розробки та впровадження державної політики фінансової підтримки підприємницьких структур, а також визначення місця та ролі комерційних інституцій, зокрема банків, в процесі оптимізації фінансового забезпечення суб'єктів бізнесу.

Мета статті – дослідження інституційної складової фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні, визначення місця та ролі державних та комерційних інституцій в його реалізації, окреслення напрямів активізації їх впливу на фінансові аспекти розвитку підприємництва в сучасних умовах.

Результати. Визначено склад та структуру інституційного середовища фінансового забезпечення розвитку підприємництва. Проведено аналіз діяльності окремих ринкових інституцій в контексті реалізації проектів та програм фінансової підтримки підприємництва в Україні. Акцентовано увагу на необхідності забезпечення системного підходу до реалізації державних програм фінансової підтримки підприємництва. Визначено позитивні аспекти діяльності фінансово-кредитних інституцій і банків, зокрема, в контексті фінансового забезпечення підприємницьких структур, а також окреслені властиві їм ризики і обмеження. Такі обмеження на сьогодні зумовлені станом вітчизняної економіки та грошово-кредитної сфери, відсутністю чіткої політики в сфері підприємництва, високим рівнем кредитних ризиків, низькими рейтингами позичальників, проблемами самого банківського сектору тощо. З огляду на це, на даному етапі розвитку вітчизняного фінансового ринку фінансово-кредитні інституції мають обмежений вплив на формування зовнішніх джерел фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності. Запропоновано напрями оптимізації інформаційної та консалтингової діяльності ринкових інституцій спрямовані на підвищення результативності реалізації проектів і програм фінансової підтримки підприємницьких структур з метою посилення їх впливу на регіональні, галузеві та макроекономічні параметри економічного зростання.

Спьяк Г., Фастовець М. Фінансове забезпечення розвитку підприємництва в Україні: інституційна складова. *Економічний аналіз*. Тернопіль. 2019. Том 29. № 4. С. 67-79.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2019.04.067>

Ключові слова: фінансове забезпечення; інституційне середовище розвитку підприємництва; інституції підтримки підприємництва; програми підтримки підприємництва; фінансово-кредитні інституції; кредитні продукти.

UDC 330.341.2

JEL classification: M13, G21, O19

Halyna SPYAK

*PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Entrepreneurship and Trade,
Ternopil National Economic University, Ukraine*
E-mail: halynaspyak@gmail.com
ORCID ID:
<http://orcid.org/0000-0003-0758-0821>
Researcher ID:
<http://www.researcherid.com/rid/1-4724-2017>

Mykola FASTOVETS

*PhD in Economics
Lecturer,
Galician College named after Vyacheslav
Chornovil, Ukraine*
E-mail: Fastokez@yandex.ru

© Halyna Spyak, Mykola Fastovets, 2019

Received: 24.11.2019

Revised: 07.12.2019

Accepted: 23.12.2019

Online publication date: 27.12.2019

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Halyna Spyak (Ukraine)
Mykola Fastovets (Ukraine)

FINANCIAL SUPPORT FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT IN UKRAINE: INSTITUTIONAL COMPONENT

Abstract

Introduction. Entrepreneurship development is particularly important in the context of the crisis of the domestic economy, the uncertainty of the state economic policy, and the increased impact of external challenges and threats. In view of the current state of the market and the risks involved in providing financial support to the development of entrepreneurship in Ukraine, the importance of research into the institutional component of its functioning is increasing. Under these conditions, the issues of implementation of a systematic approach to the development and implementation of the state policy of financial support of business structures, as well as determining the place and role of commercial institutions, in particular banks, in the process of optimizing the financial security of business entities become highly relevant.

Purpose. Research of the institutional component of financial support for the development of entrepreneurship in Ukraine, determining the place and role of state and commercial institutions in its implementation, outlining the directions of intensifying their influence on the financial aspects of entrepreneurship in modern conditions.

Results. The composition and structure of the institutional environment of financial support for the development of entrepreneurship are determined. The activity of individual market institutions in the context of the implementation of projects and programs of financial support to entrepreneurship in Ukraine have been analyzed. Emphasis is placed on the need to ensure a systematic approach to the implementation of state programs of financial support for entrepreneurship. Positive aspects of the activity of financial-credit institutions and banks, in particular, in the context of financial support of business structures were identified as well as the risks and limitations inherent in them. Such restrictions are due to the current state of the domestic economy and monetary sector, lack of clear business policy, high level of credit risks, low ratings of borrowers, problems of the banking sector itself, etc. In view of this, at this stage of development of the domestic financial market financial and credit institutions have limited influence on the formation of external sources of financial resources of business entities. Directions of optimization of information and consulting activity of market institutions have been offered, aimed at increasing the efficiency of implementation of projects and programs of financial support of business structures in order to strengthen their influence on regional, sectoral and macroeconomic parameters of economic growth.

Spyak, H., & Fastovets, M. (2019). Financial support of entrepreneurship development in Ukraine: institutional component. *Economic analysis*, 29 (4), 67-79.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2019.04.067>

Keywords: financial security; institutional environment for entrepreneurship development; entrepreneurship support institutions; entrepreneurship support programs; financial and credit institutions; credit products.

Вступ

Розвиток підприємництва є рушійною силою економічного зростання суспільства. Вагома роль у цьому процесі належить фінансовому забезпеченню підприємницької діяльності. Проблематика фінансового забезпечення підприємництва набуває особливої ваги в сучасних умовах економічного розвитку України у зв'язку з наявними ризиками, проблемою недофінансування та браком ліквідних коштів, особливо у малому та середньому бізнесі. Фінансова підтримка підприємницької діяльності значною мірою визначається інституційним середовищем розвитку підприємництва, його спрямованістю на вирішення завдань оптимізації фінансового забезпечення суб'єктів бізнесу на рівня регіонів, галузей та країни загалом.

Вагомий внесок у дослідження проблем інституційної складової розвитку підприємництва здійснили ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Заплатинський М., Ільчук В., Корогод І., Краєвська А., Матолич Т., Нітман І., Норт Д., Осецький В., Пустовійт Р., Райта Ю., Шпомер Т. та інші. Разом з тим на сьогодні не сформовано єдиного підходу до оцінки інституційного середовища фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні. Більшість праць присвячено дослідженню інституційних аспектів підприємницької діяльності загалом, а також інституційного середовища фінансового забезпечення підприємницької діяльності за видами підприємництва, галузями чи регіонами.

Мета статті

Метою статті є дослідження інституційної складової фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні, визначення ролі та місця окремих інституцій в процесах фінансової підтримки підприємницьких структур та окреслення напрямів активізації їх впливу на фінансові аспекти розвитку підприємництва в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Підприємницька діяльність класично має за мету досягнення економічних результатів та отримання прибутку. З огляду на це фінансове забезпечення підприємництва є базовим аспектом його організації.

Аналіз сутності дефініції «фінансове забезпечення» дає можливість відслідкувати її багатовекторність, що охоплює процеси формування фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності, їх вкладання, оптимізацію структури, оцінку ризиків тощо. Важливе значення в процесі дослідження має

використання системного підходу як загальнонаукового методу досліджень складно організованих об'єктів. Системний підхід дає змогу сформулювати комплексне уявлення про систему фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні.

Ми поділяємо думку авторів, які визначають фінансове забезпечення як систему поетапних процесів пошуку, залучення та використання фінансових ресурсів, що реалізуються окремими суб'єктами фінансових відносин з метою отримання фінансового чи будь-якого іншого ефекту [1, с. 312]. В практичному контексті, фінансове забезпечення – це сукупність конкретних форм та методів залучення та використання ресурсів.

Проблематика фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні сьогодні є безумовно актуальною. Нестача фінансових ресурсів є системною проблемою вітчизняної економіки, яка стосується пошуку джерела формування фінансових ресурсів, їх вартісних характеристик, ризиків інвестування тощо.

Щодо формування фінансових ресурсів підприємницьких структур, то загальні тенденції визначити складно, оскільки ситуація різниться за видами підприємництва, сегментами підприємницького сектору (великі, середні, малі та мікропідприємства), галузями тощо. Разом з тим структура джерел фінансових ресурсів підприємницької діяльності є достатньо дослідженою. Так, на думку В. М. Опаріна, фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування [2, с. 56].

Зазвичай в системі фінансового забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності виділяють власні, залучені та запозичені ресурси. За даними балансів українських підприємств основні статті джерел фінансових ресурсів включають власний капітал, довгострокові зобов'язання і забезпечення, поточні зобов'язання і забезпечення та інші статті зобов'язань [3]. Такий підхід утруднює ідентифікацію залучених та запозичених ресурсів, проте дає підстави для оцінки місця і ролі зовнішнього фінансування в діяльності підприємницьких структур.

З огляду на це, важливе значення в контексті оптимізації фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні має інституційне середовище його функціонування. Інституційне середовище формує концепції та моделі фінансового забезпечення підприємницької діяльності на рівні країни, регіону, галузі, генерує фінансові механізми та інструменти перерозподілу фінансових ресурсів, створює умови для їх залучення суб'єктами ринку. Суспільною функцією

цього середовища є створення комфортних умов для оптимального розвитку підприємництва країни та її регіонів [4, с. 16]. Якість інституційного середовища значною мірою визначає інвестиційні рішення та впливає, таким чином, на розвиток підприємництва і економічне зростання.

Інституційне середовище фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні представлено чинними нормативно-правовими актами та інституціями, які забезпечують реалізацію функцій державного регулювання та створення ринкової інфраструктури фінансового забезпечення підприємництва на різних сегментах ринку (рис. 1).

На сьогоднішній день найвагомішою ланкою інституційної складової фінансового забезпечення підприємницької діяльності виступає держава, що чинить вплив через систему нормативно-правового регулювання та державні інституції, які регулюють підприємницьку діяльність в Україні і її фінансове забезпечення, зокрема. Світовий досвід підтверджує, що практично у всіх розвинутих країнах держава здійснює підтримку, у тому числі і фінансову, найбільш актуальних та ефективних напрямів підприємництва. Зазвичай це стосується діяльності підприємств малого та середнього бізнесу.

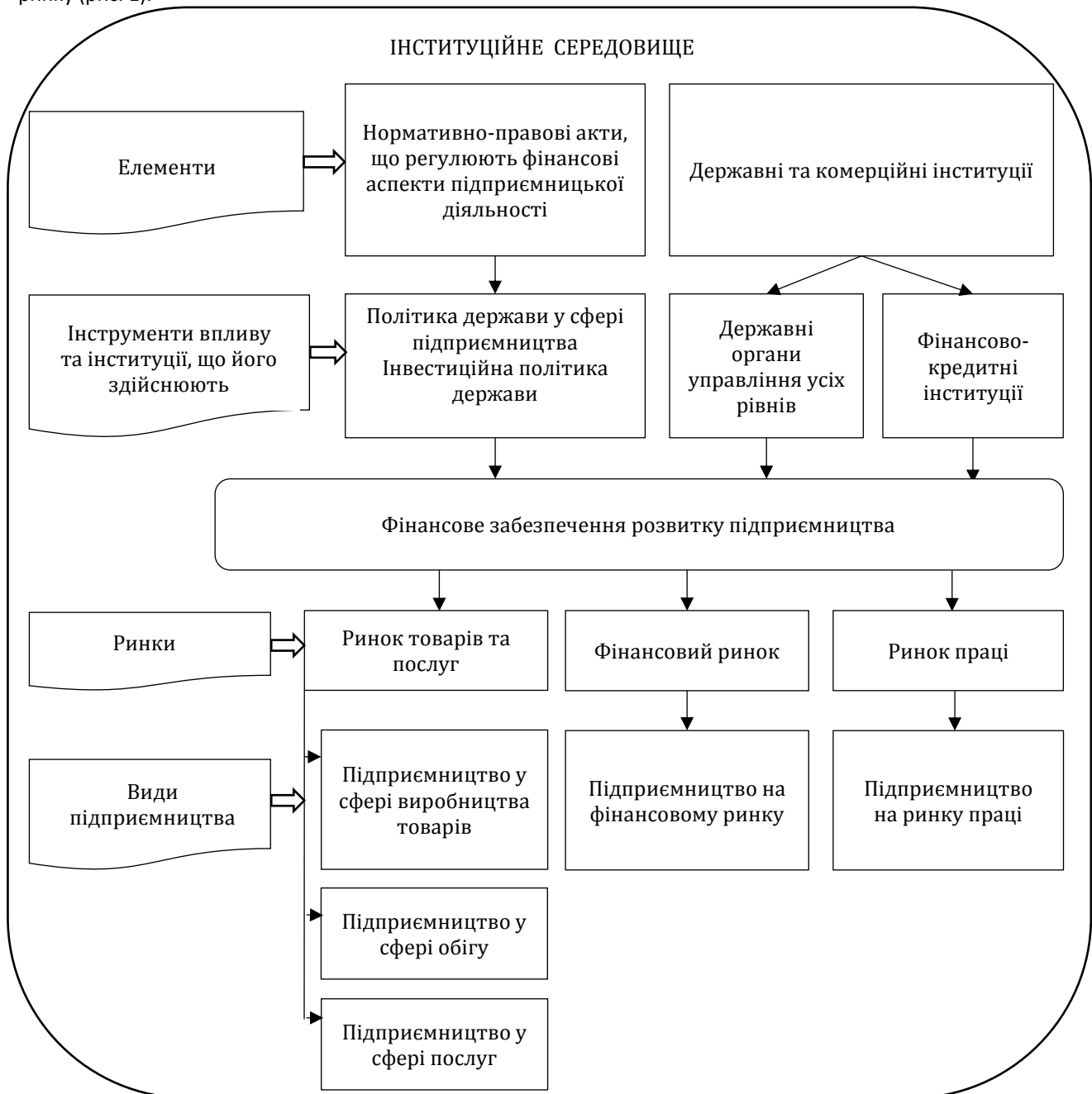

Рис. 1. Інституційне середовище фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні

Правові та економічні засади вітчизняної державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва передбачені Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [5]. Згідно із статтею 16 цього Закону фінансова державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва надається за рахунок державного та місцевих бюджетів. В Законі визначені також основні види такої підтримки, серед яких: часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва; надання кредитів, у т. ч. мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи; надання позик на придбання і впровадження нових технологій; фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій, а також інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки підприємництва. Доступ малого і середнього підприємництва до державної допомоги регулюється Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [6].

У контексті фінансового забезпечення підприємництва доцільно розглянути діяльність Українського фонду підтримки підприємництва, який є загальнодержавним фондом, діє на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1995 р. № 687 «Про Український фонд підтримки підприємництва» [7] та використовує кошти, передбачені Державним бюджетом на фінансову підтримку підприємництва. Фонд покликаний сприяти реалізації державної політики розвитку підприємництва через залучення й ефективного використання фінансових ресурсів, фінансування цільових програм та проектів, часткову сплату відсотків за виданими підприємцям банківськими кредитами, співробітництво з міжнародними та українськими фінансовими організаціями щодо розвитку підприємництва, участь у реалізації міжнародних договорів у частині фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні тощо [7]. Для реалізації таких завдань в Державному бюджеті передбачається окрема стаття бюджетних коштів на фінансову підтримку підприємництва.

Загалом, вітчизняне інституційне середовище підтримки підприємництва також представлено великою кількістю загальнонаціональних, регіональних та місцевих інституцій, що різняться організаційно-правовою формою діяльності, спрямованістю на певний сегмент чи галузь бізнесу, типом діяльності тощо. Ряд дослідників за типом діяльності серед інституцій підтримки підприємництва виділяє бізнес-центри, бізнес-

інкубатори, фонди розвитку підприємництва, об'єднання підприємців, інформаційно-аналітичні центри, агенції територіального розвитку, консультаційно-дорадчі організації при органах влади, торгово-промислові палати [8, с. 13; 9, с. 22].

Окремі з названих інституцій здійснюють фінансову підтримку розвитку підприємництва з метою оптимізації його фінансового забезпечення. Так, фонди розвитку (підтримки) підприємництва мають за мету сприяння реалізації державної політики у сфері розвитку підприємництва шляхом залучення та ефективного використання фінансових ресурсів, а також фінансування цільових програм та проектів. Торгово-промислові палати забезпечують створення фінансової та торговельної інфраструктури розвитку підприємництва, сприяють налагодженню торговельних зв'язків між вітчизняними підприємцями та підприємцями зарубіжних країн. Усі типи інституцій проводять також навчальну, інформаційну, консалтингову діяльність в сфері фінансового забезпечення підприємництва.

За опублікованими Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України даними інфраструктура підтримки малого та середнього підприємництва в Україні за регіонами станом на 01.01.2019 р. налічувала значну кількість інституцій, в числі яких, окрім названих вище, технопарки, лізингові центри, інвестиційні та інноваційні фонди і компанії тощо [10]. Сумарно за регіонами країни на початок 2019 року діяв 16131 об'єкт інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва та було профінансовано 483 бізнес-проекти [11]. Наведені показники підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва на зазначену дату містять, в основному, інформацію про проведені заходи інформаційного та просвітницького характеру.

Серед програм підтримки підприємництва, що діють в Україні, є програми спрямовані на забезпечення фінансової підтримки підприємницьких структур через окремі державні та комерційні інституції, що їх реалізують. До таких програм, зокрема, належать: EU4Business; програми підтримки малого та середнього підприємництва на міжнародному рівні (міжнародні кредитні лінії); банківські продукти та програми допомоги малому і середньому підприємству, а також окремі програми підтримки малого і середнього підприємництва на регіональному рівні [12].

«EU4Business» є ініціативою Європейського Союзу в країнах Східної Європи. Ініціатива має за мету фінансування, підтримку та навчання малих підприємств задля реалізації власного потенціалу. Підтримка в рамках ініціативи «EU4Business»

надається спільно з такими організаціями як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та ряд інших. «EU4Business» охоплює 43 проекти, які реалізуються на регіональному та двосторонньому рівнях в країнах Східного партнерства (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Республікою Молдова та Україна). Активний портфель підтримки ЄС у рамках ініціативи «EU4Business» становить майже 320 млн. євро, що дало змогу додатково залучити понад 1,96 млрд євро у вигляді кредитів, наданих банками-партнерами для підприємств малого та середнього бізнесу (МСБ) у регіонах [13].

Підприємці сьогодні також можуть отримати фінансову підтримку у вітчизняних банках в рамках програм міжнародних кредитних ліній. У цьому зв'язку важливо відмітити діючу ініціативу Німецько-українського фонду (НУФ), який надає кредитні транші окремим українським банкам з метою подальшого кредитування мікро-, малих і середніх підприємств (ММСП), що задовольняють вимоги програм та проектів НУФ [14]. Вітчизняними банками-партнерами Німецько-український фонду на сьогоднішній день є АТ «Кредобанк», АТ «Ощадбанк», АТ «ПроКредит Банк», АТ «МЕГАБАНК», АТ «КРЕДИТВЕСТ БАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ АКБ «Львів», АТ «Піреус Банк МКБ».

Партнером НУФ може стати будь-який український банк, який має стійкий фінансовий стан та для якого співпраця з підприємствами малого, середнього та мікробізнесу, а також з фізичними особами - підприємцями є одним з важливих пріоритетів. Основними кредитними програмами НУФ для банків-партнерів та субпозичальників є:

- програма мікрокредитування;
- програма рефінансування заходів з підтримки системи кредитування у сільській місцевості;
- програма кредитування ММСП за пріоритетними галузевими напрямками;
- програма з підтримки фінансування інвестиційних проектів малих та середніх підприємств за пріоритетними напрямками [14].

НУФ впроваджує свої програми за принципом фінансової установи “другого рівня”, надаючи фінансові ресурси через відібрані банки-партнери, які відповідають певним вимогам. Банки-партнери надають кредити цільовим групам ММСП, які визначені у програмах НУФ. Зазвичай ставка за такими кредитами є дещо нижчою від середньоринкової ставки за аналогічними продуктами.

Безпосередній доступ суб'єктів підприємницької діяльності до фінансових ресурсів забезпечують банківські продукти і програми підтримки підприємництва. У державних банках (Ощадбанк, АТ «Укресімбанк», АБ «УКРГАЗБАНК») на сьогоднішній день передбачено ряд кредитних продуктів та програм в рамках фінансової підтримки підприємництва. Їх аналіз дасть змогу розкрити практичні аспекти участі комерційних інституцій у фінансовому забезпечення розвитку підприємництва в Україні.

Кредитні продукти підтримки підприємництва АТ «Ощадбанк» включають кредитування в рамках програм міжнародних фінансових організацій, енергозберігаючі кредити ОСББ, пільгові кредити для аграрного сектору та партнерські програми з кредитування від місцевих органів влади (табл. 1) [15]. Ощадбанк пропонує малому та середньому бізнесу спеціальні умови кредитування у партнерстві з міжнародними організаціями.

Ощадбанк також пропонує власну програму підтримки підприємництва «Будуй своє». В рамках програми передбачено навчання та консалтинг для підприємців і стартаперів, інструменти для ведення бізнесу від партнерів програми на вигідних умовах, банківські продукти та сервіси (швидке відкриття рахунку, миттєва картка та зручний інтернет-банк), а також отримання фінансової підтримки (вигідні кредитні та інші пропозиції для фінансування бізнесу). Формат навчання доступний на порталі «Будуй своє» [18]. Портал також передбачає можливість оформлення заявки на мікрокредит, спілкування з менторами (профільними спеціалістами) та інші можливості співпраці з банком.

В рамках програми банк надає кредити для розвитку власного бізнесу до 5 млн. грн. з лояльним підходом до забезпечення та врахування індивідуальних потреб клієнтів; послуги еквайрингу з безкоштовним навчанням персоналу, ремонтом або заміною обладнання, наданням необхідного додаткового технічного обладнання, рекламних та витратних матеріалів, звітуванням в електронному форматі, а також реалізує державні програми фінансування підтримки та розвитку підприємництва в регіонах.

АТ «Укресімбанк» реалізує ряд кредитних продуктів з метою фінансової підтримки сільськогосподарських виробників. У таблиці 2 представлено пільгові проекти кредитування банком малого та середнього підприємництва в рамках Урядових програм компенсацій для агропромислового комплексу [19].

Таблиця 1. Кредитні продукти АТ «Ощадбанк», спрямовані на забезпечення фінансової підтримки підприємництва

Назва продукту	Партнери / Програма фінансової підтримки	Пільга / Відсоткова ставка за кредитом
Кредитування соціальних підприємств	WNISEF*	В якості застави за кредитом може виступати депозит фонду Wnisef. Відсоткова ставка від 5% річних.
Кредити на розвиток бізнесу	Європейський інвестиційний банк	Відсоткова ставка в національній валюті знижена на 1.25% річних від стандартної, в іноземній валюті - на 0.5% від стандартної.
Кредитування в рамках реалізації Угоди з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) та Європейським інвестиційним фондом (ЄІФ)	Європейський інвестиційний банк Європейський інвестиційний фонд EU4Business	70% кредиту забезпечується гарантією Європейського інвестиційного банку.
Мікрокредитування з Німецько-українським фондом (НУФ)	Німецько-український фонд	Для кредитів, які переводяться на програму НУФ, відсоткова ставка знижується на 0,5% річних від діючої ставки; для нових кредитів - на 1% річних. Поєднується з програмами в рамках Угоди з ЄІБ та ЄІФ, а також програмами з місцевими органами влади.
Програма FINANCEAST**	EU4Business Німецький банк розвитку (KfW) Німецько-український фонд	Європейський Союз через KfW надає фінансову підтримку бізнесу, яка у вигляді субсидій та компенсацій спрямовується на відшкодування до 50% вартості інвестиційних проектів ММСП.
Кредитування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) / житлово-будівельних кооперативів (ЖБК)	Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України	Відшкодування 40-70% вартості кредиту на енергоефективне обладнання та матеріали.
Акційне кредитування агропромислового комплексу (АПК)	Урядова програма підтримки АПК	Компенсація відсоткових ставок за кредитами для підприємств АПК
Кредити на придбання нових та бувших у використанні транспортних засобів, сільськогосподарської техніки та обладнання	Виробники та продавці сільськогосподарської техніки та обладнання Урядова програма підтримки АПК	Компенсація 25% вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. Відсоткова ставка згідно партнерських угод.
Кредити під партнерські програми з місцевими органами влади	Міські, районні та обласні адміністрації	Компенсація відсотків або частини кредиту для представників ММСП за рахунок коштів місцевих бюджетів.

*Western NIS Enterprise Fund (WNISEF) - перший в Україні та Молдові регіональний фонд прямих інвестицій, заснований за фінансування уряду США через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) [16].

**«FinancEast» - програма з відновлення фінансування інвестиційних проектів малих і середніх підприємств на Сході України. Реалізується в рамках компонента 2.2 «Економічне відновлення та розвиток ММСП. Доступ до фінансування ММСП» Угоди «Підтримка Європейського Союзу для Сходу України», яка укладена між Урядом України та Європейським Союзом 08.12.2017 року [17].

Таблиця 2. Кредитні продукти АТ «Укрексімбанк» малому та середньому підприємству в аграрному секторі

Назва продукту	Партнери / Програма фінансової підтримки	Пільга / Відсоткова ставка за кредитом
Кредити на купівлю сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва	Урядова програма підтримки АПК*	Компенсація 25% вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва
Кредити на розвиток фермерського господарства	Урядова програма підтримки розвитку фермерських господарств**	Часткова компенсація вартості закупленого у суб'єктів насінництва насіння сільськогосподарських рослин вітчизняної селекції (80% вартості насіння, але не більше 80 тис. грн. на одне господарство). Часткова компенсація витрат, пов'язаних із наданням сільськогосподарських дорадчих послуг (90% вартості, але не більше ніж 10 тис. грн. на одного одержувача). Часткова компенсація вартості придбаної с/г техніки та обладнання вітчизняного виробництва (15%*+25%** від вартості без ПДВ).
Кредит для покриття виробничих витрат терміном до 1-го року та обсягом до 500 тис. грн.	Урядова програма підтримки розвитку фермерських господарств**	Часткова компенсація розміру відсоткової стави за кредитом, отриманим у гривні.
Кредит для придбання основних засобів с/г виробництва на здійснення витрат із будівництва та реконструкції виробничих об'єктів с/г призначення строком до 3-х років обсягом до 9 млн. грн.	Урядова програма підтримки розвитку фермерських господарств**	Часткова компенсація розміру відсоткової стави за кредитом, отриманим у гривні.
Короткострокові кредити (крім овердрафтів та кредитних ліній) для покриття виробничих витрат	Урядова програма підтримки галузі тваринництва***	Часткова компенсація розміру відсоткової ставки за кредитом, отриманим у гривні.
Середньострокові і довгострокові кредити для покриття витрат капітального характеру, пов'язаних із веденням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура (рибництво)	Урядова програма підтримки галузі тваринництва***	Часткова компенсація розміру відсоткової ставки за кредитом, отриманим у гривні.
Кредити на будівництво та/або реконструкцію тваринницьких ферм та комплексів для утримання ВРХ, свиней, птиці, доїльних залів, підприємств із переробки с/г продукції та/або побічних продуктів тваринного походження, у т.ч. вартість обладнання згідно з проектно-кошторисною документацією	Урядова програма підтримки галузі тваринництва***	Часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції, профінансованих за рахунок банківських кредитів.
Кредитна програма «Білоруський імпорт»	Компенсаційна програма Уряду Білорусі	Відсоткова ставка в гривні від 9,05% річних (з урахуванням компенсації від Уряду Білорусь). Додаткове здешевлення кредиту за партнерськими програмами.

*Урядова програма підтримки АПК згідно із «Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва», затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. №130 зі змінами та доповненнями [20].

**Урядова програма підтримки розвитку фермерських господарств згідно із «Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств», затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 р. № 106 зі змінами та доповненнями [21].

***Урядова програма підтримки розвитку галузі тваринництва згідно із «Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)», затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 р. № 107 зі змінами та доповненнями [22].

Важливе місце в діяльності АТ «Укресімбанк» належить також фінансуванню вітчизняного бізнесу в рамках програм міжнародних фінансових організацій [19]. Зокрема, банк реалізує спільний проект з Світовим банком, Проект на підтримку поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі України з ЄС Європейського інвестиційного банку та Програму кредитування мікро, малих та середніх підприємств, що спрямована на підтримку Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі України з ЄС (ПВЗВТ) в партнерстві з Європейським банком реконструкції та розвитку.

У Проекті Європейського інвестиційного банку у якості субпозичальників можуть брати участь малі та середні підприємства з кількістю персоналу до 250 осіб, компанії із середнім рівнем капіталізації з кількістю персоналу від 250 до 3000 осіб та підприємства приватного сектору, які не є суб'єктами малого та середнього підприємництва або компаніями із середнім рівнем капіталізації з кількістю персоналу понад 3000 осіб. За названим Проектом позичальник отримує фінансову вигоду, що відображається у зниженій процентній ставці, яка становить не менше 25 базисних пунктів (тобто, 0,25% річних) у порівнянні з річною процентною ставкою, яка б застосовувалась за кредитом без участі ЄІБ.

Програма Європейського банку реконструкції та розвитку орієнтована на малий та середній бізнес в Україні. В рамках Програми кредитуються інвестиційні субпроекти. Додатковою перевагою спільної з ЄБРР Програми для підприємств-позичальників, які успішно реалізують інвестиційні субпроекти, є можливість отримати грантові кошти

від Європейського банку реконструкції та розвитку у сумі до 15% від суми субкредиту.

Важливе місце серед інституцій банківської системи України в контексті реалізації фінансового забезпечення розвитку підприємництва належить АБ «УКРГАЗБАНК». УКРГАЗБАНК позиціонує себе як провідний ЕКОбанк України, який піклується про довкілля, фінансуючи проекти з енергоефективності та відновлюваної енергетики [23]. Як усі банки мережі Green Bank Network, УКРГАЗБАНК працює за трьома напрямками: фінансування альтернативної енергетики - сонячної, гідроенергії, енергії вітру тощо; фінансування енергозберігаючих технологій - від встановлення енергозберігаючих лампочок до великих проектів модернізації устаткування та захист довкілля.

У цьому контексті банк надає підтримку суб'єктам підприємництва, діяльність яких пов'язана з впровадженням енергоефективних проектів, «зелених технологій», проектів з використанням вторинної сировини, альтернативних видів енергії, збереженням навколишнього середовища тощо. УКРГАЗБАНК одним із перших на ринку України запровадив лінійку ЕКО-продуктів та пропонує клієнтам скористатися додатковою лояльністю банку у вигляді ЕКО-надбавки до депозитних програм та зниженої процентної ставки за кредитними програмами.

У межах державної програми стимулювання енергоефективних заходів в житловому секторі України УКРГАЗБАНК здійснює кредитування ОСББ та ЖБК, а також надає екокредити на особливих умовах (табл. 3) [23].

Таблиці 3. Кредитні продукти УКРГАЗБАНК, спрямовані на фінансування проектів з енергоефективності, відновлюваної енергетики та захисту довкілля

Назва продукту	Партнери / Програма фінансової підтримки	Пільга / Відсоткова ставка за кредитом
Програма «Енергодім» для ОСББ	Фонд енергоефективності Програма часткового відшкодування витрат на заходи з енергоефективності в багатоквартирних будинках «Енергодім»*	Часткове відшкодування витрат на заходи з енергоефективності в багатоквартирних будинках Фондом енергоефективності
Кредитування ОСББ та ЖБК	Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України	Відшкодування 40-70% вартості кредиту на енергоефективне обладнання та матеріали.
Екокредити (за напрямками кредитування та кредитними продуктами)	-	Знижена відсоткова ставка та лояльніші умови кредитування
Програма «Фінансування енергоаудиту» для клієнтів МСБ	-	Відсоткова ставка нижче середньоринкової

* Програма затверджена Наглядною радою Фонду енергоефективності 16 серпня 2019 року та діє до 31 грудня 2023 року на всій території України, окрім тимчасово окупованих територій [24]. Програма розроблена відповідно до Закону України «Про Фонд енергоефективності» № 2095-VIII від 08.06.2017 р. [25] та визначає умови і порядок надання державною установою «Фонд енергоефективності» грантів бенефіціарам для часткового відшкодування витрат, пов'язаних із здійсненням заходів з енергоефективності.

АБ «УКРГАЗБАНК» здійснює кредитування ОСББ на впровадження заходів з енергоефективності за програмою «Енергодім». Станом на 03.09.2019 року УКРГАЗБАНК був єдиним банком-партнером «Фонду енергоефективності» [23]. В рамках реалізації енергоефективних проектів доцільно також відзначити впровадження нового банківський продукт «Фінансування енергоаудиту» для клієнтів МСБ. Перевагами продукту є оцінка стану та надання рекомендацій щодо підвищення енергоефективності житлових, громадських та комерційних будівель, що дає можливість оптимізувати витрати на енергоефективні проекти.

УКРГАЗБАНК також реалізує програми фінансового забезпечення малого та середнього бізнесу у співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Зокрема, програми кредитування на розвиток і підтримку бізнесу для підприємців та підприємств малого і середнього бізнесу, а також сільськогосподарських підприємств в рамках співпраці з Німецько-Українським Фондом; гарантійне забезпечення відповідно до ініціативи EU4Business з Європейським інвестиційним банком та Європейським інвестиційним фондом на підтримку кредитування українських підприємців малого та середнього бізнесу; спільний з ЄІБ Проект «Основний кредит для МСП та компаній з середнім рівнем капіталізації»; програми кредитування на купівлю нового обладнання, сільськогосподарської техніки та транспортних засобів, що вироблені в Республіці Білорусь, за зниженою процентною ставкою з урахування компенсації від Уряду Республіки Білорусь.

Також в рамках акційних кредитних проектів УКРГАЗБАНК реалізує Партнерські програми на придбання сільськогосподарської техніки та обладнання, спеціалізованої техніки та обладнання (комунальна техніка, сміттєвози, автокрани, навантажувачі, екскаватори, катки, автогрейдери), транспортних засобів (пасажирський транспорт), альтернативної енергетики та енергозбереження.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, інституційна складова фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Україні представлена чинною нормативно-правовою базою, що регулює фінансові аспекти підприємницької діяльності суб'єктів ринку, та низкою державних і комерційних інституцій, які реалізують механізм фінансового забезпечення розвитку підприємництва. Проведений аналіз діяльності таких інституцій дає підстави для наступних висновків.

Державна підтримка фінансового забезпечення розвитку підприємництва має носити системний характер і здійснюватися в розрізі державної

програми підтримки підприємницького сектору, визначених пріоритетів та тенденцій розвитку вітчизняної економіки. На сьогоднішній день ми бачимо різнонаправлену діяльність ряду інституцій, які реалізують програми фінансової підтримки підприємництва в Україні.

В Україні також існує позитивний досвід діяльності інституцій, які здійснюють підтримку малого та середнього підприємництва на регіональному рівні. Такий досвід доцільно вивчати та використовувати в контексті його впливу на розвиток регіональних підприємницьких структур, можливостей застосування та поширення.

Фінансово-кредитні інституції в Україні в руслі фінансового забезпечення підприємництва діють як суб'єкти вітчизняного фінансового ринку, які, з одного боку, зацікавлені у зростанні обсягів зовнішнього фінансування підприємницьких структур, а з іншого - мають певні обмеження, зокрема, щодо обсягів власного кредитування та вартості кредитних ресурсів. Такі обмеження зумовлені економічними та політичними ризиками самої країни, макроекономічними параметрами грошово-кредитної сфери (рівень інфляції, розмір облікової ставки, вартість ресурсів, величина ставок кредитного ринку тощо), відсутністю чіткої державної політики в сфері підприємництва, повільним відновленням реального сектору, ризиками кредитування, низькими рейтингами позичальників, проблемами самого банківського сектору тощо.

Основними обмежувачими факторами нарощення банківських програм кредитування підприємницьких структур є високі відсоткові ставки за кредитами, а також нездатність потенційних позичальників задовільнити вимоги банку щодо їх фінансового стану, прибутковості, кредитоспроможності, якості забезпечення за позикою тощо. Дотримання таких вимог дає можливість банкам обмежити портфельний кредитний ризик, що сьогодні є ключовим питанням забезпечення фінансової стійкості вітчизняної банківської системи.

З огляду на це, фінансово-кредитні інституції, і банки зокрема, на даному етапі розвитку вітчизняного фінансового ринку мають обмежений вплив на формування зовнішніх джерел фінансового забезпечення розвитку підприємницьких структур. Разом з тим, вони забезпечують практичну реалізацію проектів та програм міжнародних фінансових інституцій та вітчизняних програм державної підтримки підприємництва.

Фінансове забезпечення підприємництва включає не тільки його фінансову підтримку, а й інформаційну та консалтингову діяльність за даним напрямком. На нашу думку, така діяльність

повинна носити прикладний характер, роз'яснювати та популяризувати чинні проекти і програми та проводитися за участі провідних спікерів в даній галузі - представників міжнародних фінансових інституцій, банківських працівників тощо. Її результатом має стати практичне використання можливостей програм фінансової підтримки підприємництва усіх рівнів для розвитку вітчизняного бізнесу, укладання реальних угод в рамках окремих кредитних програм і, як результат, зростання виробничих потужностей і ВВП країни.

В цьому контексті важливо зауважити наступне. Подана на сайтах досліджуваних банків інформація щодо реалізації проектів та програм фінансової підтримки підприємництва не завжди є вичерпною, прозорою та доступною і потребує більш чіткого структурування та подачі. Така інформація повинна містити вичерпні відповіді щодо джерел, умов кредитування, преференцій, які отримують

підприємці в процесі реалізації проектів, тощо. На нашу думку, в процесі реалізації таких програм важливо не просто укласти годи і використати фінансування, а й прагнути досягти максимального ефекту на певному сегменті ринку, в галузі, регіоні, країні в цілому.

Узагальнюючи викладене вище, доходимо висновку, що банківська система зацікавлена в сприянні фінансовій підтримці підприємницьких структур з огляду, хоча б, на досягнення власних цілей діяльності, проте має певні обмеження спричинені макроекономічними параметрами розвитку вітчизняної економіки і фінансового ринку, зокрема. В цьому контексті підприємницький сегмент в Україні потребує, в першу чергу, розробки та реалізації державних програм розвитку, які б носили системний характер та мали чітко визначені цілі і пріоритети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільчук В. П., Шпомер Т. О. Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств реального сектору економіки. *Проблеми економіки*. 2018. № 2 (36). С. 310-316.
2. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навчальний посібник. 2-ге видання, доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2002. 240 с.
3. Показники балансу підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2013-2018). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm.
4. Заплатинський М. В. Інституційна підтримка розвитку малого підприємництва в регіоні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Львів, 2008. 25 с.
5. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
6. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 р. № 1555-VII (із змінами внесеними згідно із Законом № 2481-VIII від 03.07.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>.
7. Про Український фонд підтримки підприємництва : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.1995 р. № 687. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-95-%D0%BF>.
8. Інституції підтримки підприємництва: концепція, особливості, діяльність. Центр громадської експертизи, Представництво Фонду Фридріха Науманна в Україні, Програма USAID «Лідерство в економічному врядуванні», 2016. 176 с.
9. Осецький В., Петренко В. Інституційно-організаційні механізми підтримки розвитку підприємництва. *Review of Transport Economics and Management*. 2019. № 2 (18). С. 20-30.
10. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
11. Інституції, що забезпечують підтримку підприємництва. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0ced3c9f-a057-4852-9072-151dd387356a&title=Institutsii-SchoZabezpechuiutPidtrimkuPidpri-mnitstva>.
12. Програми підтримки підприємств. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=5dee0c19-31f9-4a56-9f86-c05dc322cbb4&tag=ProgramiPidtrimkiPidprintsiv>.
13. EU4Business. URL: <http://www.eu4business.eu/uk/about>.
14. Німецько-українського фонду. URL: <http://guf.gov.ua/uk>.
15. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua>.
16. Western NIS Enterprise Fund (WNISEF). URL: <https://wnisef.org/uk/>.
17. FinancEast програма з відновлення фінансування інвестиційних проектів малих і середніх підприємств на Сході України. URL: <http://guf.gov.ua/uk/programa-z-vidnovlennya-finansuvannya-investitsiy-nih-proektiv-malih-i-serednih-pidpriyemstv-na-shodi-ukrajini>.
18. Програма підтримки підприємництва «Будуй своє». URL: <https://buduyvoe.com/>.
19. Офіційний сайт АТ «Укресімбанк». URL: <https://www.eximb.com/>.

20. Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. № 130 (назва Порядку в редакції Постанов КМ від 30.01.2019 № 123, від 15.11.2019 № 954). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF>.
21. Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF>.
22. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва) : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 р. № 107 (в редакції Постанови КМ від 30.01.2019 р. № 110). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF>.
23. Офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК». URL: <https://www.ukrgasbank.com>.
24. Офіційний сайт Фонду енергоефективності. URL: <https://eefund.org.ua>.
25. Про Фонд енергоефективності : Закон України від 08.06.2017 р. № 2095-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2095-19/print>.

REFERENCES

1. Ilchuk V. P., & Shpomer T. O. (2018). Finansove zabezpechenia staloho rozvytku pidpriemstv realnoho sektoru ekonomiky. [Financial support for sustainable development of enterprises in the real sector of the economy]. *Problemy ekonomiky - Problems of economy*. 2 (36), 310 - 316 [in Ukrainian].
2. Oparin, V. M. (2002). *Finansy (zahalna teoriya)* [Finance (general theory)] (2nd ed., rev.). K.: KNEU [in Ukrainian].
3. Pokaznyky balansu pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva [Indicators of balance of enterprises by types of economic activity with division into large, medium, small and micro enterprises]. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ_e/menu/menu_u/sze.htm [in Ukrainian].
4. Zaplatinsky, M. V. (2008). *Instituciina pidtrymka rozvytku maloho pidpyiemstva v rehioni* [Institutional support for the development of small business in the region]. Extended abstract of Doctor's thesis. Lviv [in Ukrainian].
5. Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednioho pidpriemnytsva v Ukraini: Zakon Ukrainy [About the Development and State Support of Small and Medium-Sized Entrepreneurship in Ukraine: Law of Ukraine] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> [in Ukrainian].
6. Pro derzhavnu dopomohu subiekтам hospodariuvannia [About State Aid to Entities: Law of Ukraine] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18> [in Ukrainian].
7. Pro Ukrainskyi fond pidtrymky pidpriemnytsva [About the Ukrainian Entrepreneurship Support Fund] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-95-%D0%BF> [in Ukrainian].
8. Centr for Public Expertise, Friedrich Naumann Foundation Office in Ukraine, USAID Leadership in Economic Governance (2016). Instytucii pidtrymky pidpriemnytsva: koncepcia, osoblyvosti, diyalnist [Entrepreneurship support institutions: concept, features, activity] [in Ukrainian].
9. Osetskyi, V., & Petrenko, V. (2019) Instytuciino-orhanizaciini mehanizmy pidtrymky rozvytku pidpriemnytsva [Institutional and organizational mechanisms for supporting entrepreneurship development] *Review of Transportation Economics and Management*, 2(18), 20-30 [in Ukrainian].
10. Oficiynyi sait Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy [Official site of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine]. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/?lang=en-UA> [in Ukrainian].
11. Instytutsii, shcho zabezpechiut pidtrymku pidpriemnytsva [Institutions providing support for entrepreneurship]. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0ced3c9f-a057-4852-9072-151dd387356a&title=Instytutsii-choZabezpechiutPidtrimkuPredpriincitstva> [in Ukrainian].
12. Prohramy pidtrymky pidpriemnytsva [Business support programs]. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=5deed0c19-31f9-4a56-9f86-c05dc322cbb4&tag=ProgramsPackagesPidprintsiv> [in Ukrainian].
13. EU4Business. [EU4Business]. Retrieved from <http://www.eu4business.eu/en/about> [in Ukrainian].
14. Nimecko-ukrainskyi fond. [Official site of the German-Ukrainian Foundation]. Retrieved from <http://guf.gov.ua/uk> [in Ukrainian].
15. Oficiynyi sait AT "Oshchadbank" [Official site of Oschadbank JSC]. Retrieved from <https://www.oschadbank.ua/en> [in Ukrainian].
16. Western NIS Enterprise Fund (WNISEF). Retrieved from <https://wnisef.org/uk/> [in English].

17. FinancEast – prohrama z vidnovlennia finansuvannia investytsijnykh proektiv malych i serednich pidpriemstv na Shodi Ukrainy. [FinancEast - a program for renewal of financing of investment projects of small and medium-sized enterprises in the east of Ukraine]. Retrieved from <http://guf.gov.ua/uk/programa-z-vidnovlennya-finansuvannya-investytsijnykh-proektiv-mall-i-serednih-pidpriemstv-na-shodi-ukraini> [in Ukrainian].
18. Prohrama pidtrymky pidpriemnytsva “Buduy swoye” [Build Your Own Entrepreneurship Support Program]. Retrieved from <https://buduysvoe.com/> [in Ukrainian].
19. Ofitsiynyi sait AT «Ukreksimbank». [Official site of Ukreximbank JSC]. Retrieved from <https://www.eximb.com/> [in Ukrainian].
20. Poriadkom vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia chastkovoï kompensatsii vartosti sil’s’kohospodars’koi tekhniki ta obladnannia vitchyznyanoho vyrobnytstva : zatv. Postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy. [The procedure of using the funds provided in the state budget for partial compensation of the cost of agricultural machinery and equipment of domestic production: approved. by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF> [in Ukrainian].
21. Poriadkom vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia nadannia finansovoï pidtrymky rozvytku fermers’kykh hospodarstv : zatv. Postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy. [The procedure of using the funds provided in the state budget to provide financial support for the development of farms: approved. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF> [in Ukrainian].
22. Poriadok vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia pidtrymky tvarynnytstva, zberihannia ta pererobky sil’s’kohospodars’koi produktsii, akvakul’tury (rybnnytstva) : zatv. Postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy. [The procedure of using the funds provided in the state budget to support livestock, storage and processing of agricultural products, aquaculture (fisheries): approved. By Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF> [in Ukrainian].
23. Ofitsiynyi sait AB «UKRHAZBANK». [Official site of JSB "UKRHAZBANK"]. Retrieved from <https://www.ukrgasbank.com/> [in Ukrainian].
24. Ofitsiynyi sait Fondu enerhoefektyvnosti. [Official site of the Energy Efficiency Fund]. Retrieved from <https://eefund.org.ua/> [in Ukrainian].
25. Pro Fond enerhoefektyvnosti : Zakon Ukrainy. [About the Energy Efficiency Fund: Law of Ukraine]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2095-19/print> [in Ukrainian].